

De vijf vorstenbeelden van de Keizer Karel-schouw van het Brugse Vrije

L. Devliegher

Nog maar pas waren de nieuwe gebouwen (1520-1524) van het Brugse Vrije op de Burg te Brugge afgewerkt of het magistraat van het Vrije besloot de eenvoudige schouw in de Schepenkamer¹ te vervangen². In de zitting van het College van burgemeesters en schepenen dd. 22 januari 1525 werd een ontwerp voor de schouwbekleding getoond en aanvaard, maar wegens ontoereikende financiële middelen werd het werk uitgesteld. In 1528 besloot men dan toch over te gaan tot de uitvoering van het ontwerp dat ons verder onbekend is gebleven, maar op 10 november 1528 kwam het College echter op deze beslissing terug en koos uit verscheidene ontwerpen de tekening van de Brugse schilder Lanceloot Blondeel³. Het werk nam vlug een aanvang en de schouw was in april 1531 voltooid.

De monumentale schouwwand bestaat uit twee gedeelten : onderaan de eigenlijke stookplaats met zwartmarmeren zijwangen en een albasten fries waarop de geschiedenis van de kuise Suzanna is uitgebeeld; erboven de houten schouwboezem die aan weerszijden tegen de muur wordt voortgezet door een houten bekleding. De Lotharingse beeldhouwer Gyot de Beaugrant⁴ die toen te Mechelen verbleef, maakte de vijf grote houten vorstenbeelden die de wand versieren : in het midden Karel V, links zijn grootouders van vaderszijde Maria van Bourgondië en Maximiliaan van Oostenrijk, rechts de grootouders van moederszijde Isabella van Castilië en Ferdinand van Aragon. Daarenboven maakte de Beaugrant naar eigen ontwerp

1 In de kamer ernaast, de Vertrekkamer, staat nog de gelijkaardige schouw uit 1523.

2 L. DEVLIEGHER, *De Keizer Karel-schouw van het Brugse Vrije*, Tielt 1987, (Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen 10).

3 L. Blondeel kreeg nog een speciale uitbetaling voor het uittekenen van de vijf vorstenbeelden. Blondeel (1498-1561) was een veelzijdig kunstenaar. Behalve schilderwerk maakte hij ook ontwerpen voor tapijten, glasramen, beeldhouwwerk, ijzerwerk; daarenboven was hij ook cartograaf. Over L. Blondeel staan de meest recente bijdragen (+ oudere bibliografie) in de twee tentoonstellingscatalogen "Brugge en de Renaissance. Van Memling tot Pourbus" (1998), aan te vullen met E. TAHON, *Lanceloot Blondeel te Brugge* (1998).

4 G. de Beaugrant (+ 1549) was een landgenoot van de beeldhouwer Jan Mone uit Metz. Hij vertrok in 1533 naar Bilbao waar hij het hoofdaltaar in de Sint-Jacobskerk ontwierp en beeldhouwde en waarvan het ontwerp en enkele beelden bewaard bleven.

het Suzanna-reliëf en eveneens de vier albasten putti, wellicht ook naar eigen tekening. De houten schouwwand is nooit beschilderd geweest zoals o.m. blijkt uit het schilderij van Gillis van Tilborgh uit 1659 dat een zitting in de Schepenkamer uitbeeldt en waarop ook de schouw in haar houtkleur is afgebeeld. Ook een onderzoek van het houtwerk zelf bracht geen sporen van beschildering aan het licht. Op het einde van de 18de eeuw, tijdens de Frans bezetting, werden de vorstenbeelden weggenomen omdat ze - samen met de wapenschilden - als symbool van de feodaliteit gevaar liepen vernield te worden, zoals dit in 1792 inderdaad gebeurde met de beelden van de Brugse stadhuisgevel. De vorstenbeelden werden verborgen op de zolders van het Vrije waar architect J. Rudd ze later terugvond. In 1824 stonden de vijf beelden opgesteld in de vroegere kapel van het Vrije, nu leeszaal van het stadsarchief. Vier jaar later waren ze terug op hun oorspronkelijke plaats in de Schepenkamer. In 1847 werd de schouw hersteld o.l.v. beeldhouwer Charles Geerts uit Leuven, waarbij ook aan de vorstenbeelden één en ander moest worden hersteld⁵. Het is eerst na de publicatie van het hiervoren vermelde boek over de Keizer Karel-schouw dat de beelden werden afgenomen en aan een grondig onderzoek onderworpen. Dat gebeurde begin 1992 en er werd aan deelgenomen door Arnout Debonnet en Johan Vansteenkiste, tekenaars bij de Provinciale Dienst voor Cultuur, sectie Kunstpatrimonium, evenals door Elie Van Acker, timmerman-restaurateur in het Provinciaal Museum van het Bulskampveld te Beernem. Uit dit onderzoek blijkt dat de vijf vorstenbeelden gemaakt zijn uit aan elkaar gelijmde planken van 3 tot 7 cm dikte die klaarblijkelijk zelf in blokken werden samengebracht. De planken werden eerst zorgvuldig geschaafd teneinde een goede aansluiting te bekomen, daarna werden ze aan elkaar gekleefd met lijm die goed in het hout drong en tenslotte werden ze op elkaar geklemd zodat er een vast geheel werd gevormd waarin de dunne lijmvoegen maar moeilijk zichtbaar zijn. Waarschijnlijk heeft men aan het gelijmde blok enigszins de vorm gegeven van het beeld dat men voor ogen

5 Uit het verslag over de toestand van de schouw in 1845 citeren we : "Il serait impossible d'indiquer chaque partie qui est détériorée, nous nous contenterons de donner sommairement quelques détails. La couronne de l'Empereur Charles Quint a presque disparu; la main droite de Maximilien est coupée ainsi que la main gauche de Marie de Bourgogne qui a aussi perdu le faucon qu'elle tenait perché sur la main droite; les statues de Ferdinand et d'Isabelle sont aussi fort maltraitées". L. DEVLIEGHER, *o.c.*, p. 146. De verslaggever heeft hier "links" en "rechts" gebruikt in heraldische zin, zoals blijkt uit de vermelding van Maria's valk die op de linkerhand staat.

had, zodat de beeldhouwer geen nutteloos hak- en snijwerk hoefde te verrichten. Door deze manier van werken wilde men waarschijnlijk vermijden dat barsten en scheuren zouden ontstaan in beelden die uit één houtblok waren gebeeldhouwd, te meer dat ze opgesteld waren in een kamer waarin de temperatuur door de aanwezigheid van het haardvuur aan schommelingen onderhevig was.

De weekrekeningen betreffende de werknemers van de schouw geven ons daarover geen bijkomende inlichtingen⁶. Het muurvast timmerwerk behoorde in die tijd tot het domein van de timmerlieden, waarvan enkele - Gillis Dierman, Sander Eedewale, Cornelis Haeseman, Adriaan Rasch - voorkomen in de bestuurslijsten van dit ambacht⁷. Alleen de schrijnwerkers mochten met de lijmpot werken, niet de timmerlieden⁸. De eigenlijke beeldensnijders behoorden toen tot het ambacht van de schrijnwerkers, maar geen van de bij naam vernoemde komt voor op de bestuurslijsten van dit ambacht. Van drie beelden - Maximiliaan van Oostenrijk, Maria van Bourgondië, Isabella van Castilië - werd het volledige beeld uit de aan elkaar gelijmde planken gemaakt met uitzondering van een uitstekend onderdeel (bijv. een hand) dat buiten het gelijmde blok viel en later werd aangezet. Twee andere beelden - Keizer Karel en Ferdinand van Aragon - hebben telkens drie losse onderdelen, nl. het hoofd, de rechterarm en het rechterbeen met een rechterdijstuk (tassette). Losse elementen zijn uiteraard de scepters en zwaarden. De restauratie van het beeld van Ferdinand van Aragon dat op 6 januari 1993 tijdens een onderhoudsbeurt door een rollende stelling

6 In 1528 en 1529 zijn er verscheidene betalingen voor lijn en potten en pannen waarin lijn werd gekookt. Het is echter moeilijk uit te maken of dit verband houdt met de vorstenbeelden, waarschijnlijk werd ook ander werk gelijmd (Issue-rekening 1528-1529, f. 15, 15 januari 1529 : "... voor eenen pot ende een panne om lijn in te ziene, 1 d."; 13 februari : "... van een half pont boghelijn, 1 d."; f. 18v., 5 juli 1529 : " ... voor een pont boghelijn, 3 gr. "; 13 juli : " ... voor een pot ende een panne om lijn in te ziene, 1 d." Ook in de issue-rekening 1529-1530, f. 22 staan gelijkaardige posten. Brugge, Rijksarchief, Brugse Vrije, reg. 536, 537.

7 A. VANDEWALLE, e.a., *Brugse ambachten in documenten. De schoenmakers, timmerlieden en schrijnwerkers (14de-18de eeuw)*, Brugge, 1985, p. 95-98.

8 Cf. de overeenkomst tussen de timmerlieden en de schrijnwerkers uit 1455. Als de timmerlieden iets te lijmen hadden, moesten ze zich tot de schrijnwerkers wenden. A. VAN DE VELDE, *De ambachten van de timmerlieden en de schrijnwerkers te Brugge, hun wetten, hun geschillen en hun gewoonten van de XIVe tot de XIXe eeuw*, Gent, 1909, p. 69. Volgens de keure uit 1432 mochten de beeldensnijders die toen in het ambacht van de timmerlieden waren ondergebracht, wel lijmen, maar in de keure uit 1441 komt deze toelating niet meer voor. M. VANROOSE, *Twee onbekende 15de-eeuwse documenten in verband met de Brugse "beeldsnijders"*, in : *Handelingen van het Genootschap voor geschiedenis te Brugge*, 110 (1973), p. 168-177.

werd gegrepen en op de grond viel, geeft een aantal aanvullende inlichtingen⁹. Het afzonderlijk opgezette hoofd dat vast zit op een houten pin die uit de romp steekt, had indeukingen en barsten opgelopen. De rechterarm was afgebroken aan de schouder waar hij vastgelijmd was en eraan bevestigd met een deuvel en houten nagel. Het linkeronderbeen was afgebroken aan een lijmvoeg; bij de herstelling moest de verlijming worden versterkt met twee deuvels. Aan de rechterkant was een lijmvoeg in de mantel opengekomen. Dit zijn enkel de belangrijkste beschadigingen; daarnaast waren er talrijke kleine onderdelen gehavend.

Door het neervallende beeld van Ferdinand werd ook aan het beeld van zijn echtgenote Isabella van Castilië schade toegebracht, o.m. werd de onderarm aan de lijmvoeg afgerukt.

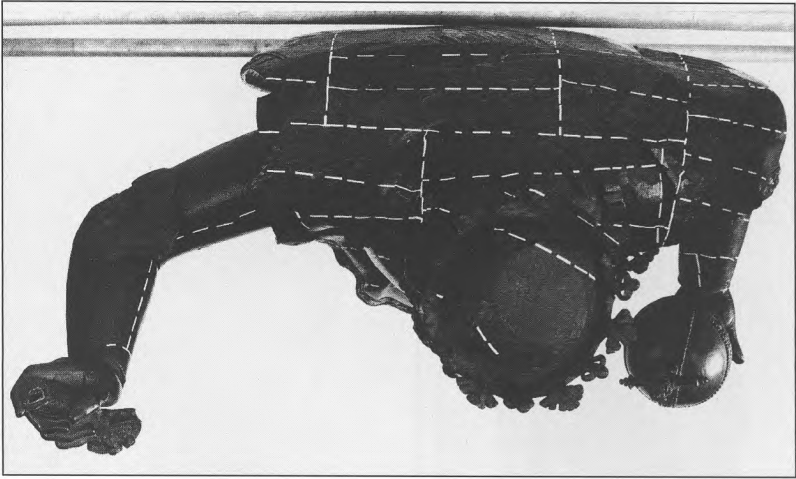
Het ware wenselijk om bij gelegenheid dit eerste beperkte materiële onderzoek van de vijf vorstenbeelden uit te breiden met gebruikmaking van moderne procédés. Het zou uiteraard ook de moeite waard zijn een onderzoek in te stellen naar beelden die op een gelijkaardige manier zijn opgebouwd. De vakkundige afwerking van de vijf Brugse beelden kan er op wijzen dat deze beelden geen alleenstaande gevallen zijn¹⁰.

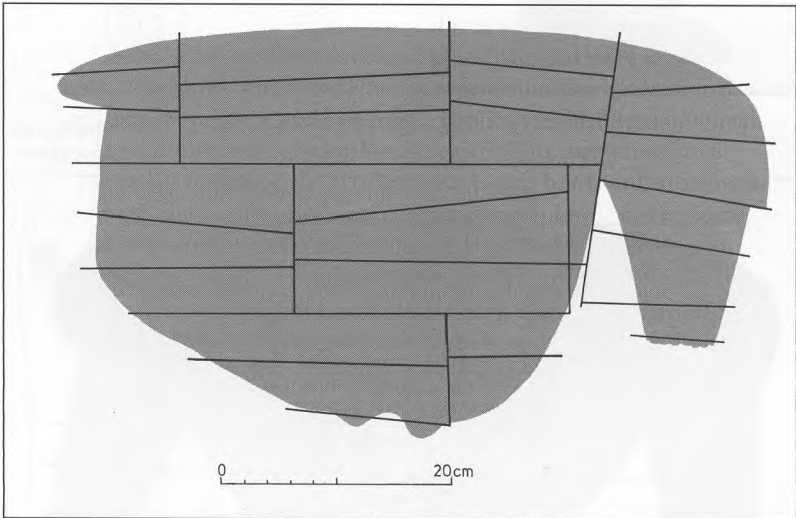
1. *Beeld van Keizer Karel*
(H + kroon : 154 cm). Achterzijde.

9 R. VAN NEVEL, Restauratie van enkele beelden van de Schouw van het Brugse Vrije, in : Museumbulletin 13 (okt. 1993), p. 5. R. Van Nevel, restaurateur bij de Brugse stedelijke musea die het beeldhouwwerk van de schouw restaureerde, maakte voor de Provinciale Dienst voor Cultuur een uitvoerig geïllustreerd verslag op van de uitgevoerde werkzaamheden.

10 Herkomst van de foto's: Magenta, Brugge afb. 1, 2, 4, 6, 8, 10, 14; stad Brugge afb. 11, 12. Tekeningen: Johan Vansteenkiste.

2. Beeld van Keizer Karel. Bovenkant.

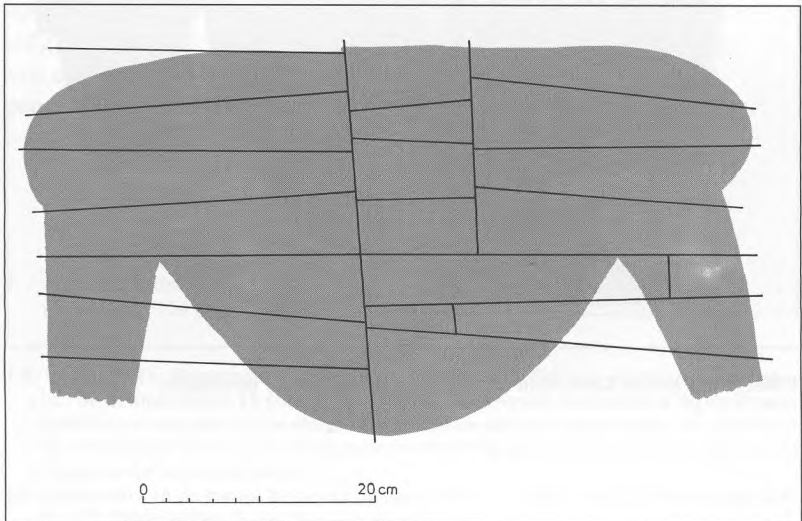

3. Beeld van Keizer Karel. Schema van de planken aan de bovenkant.

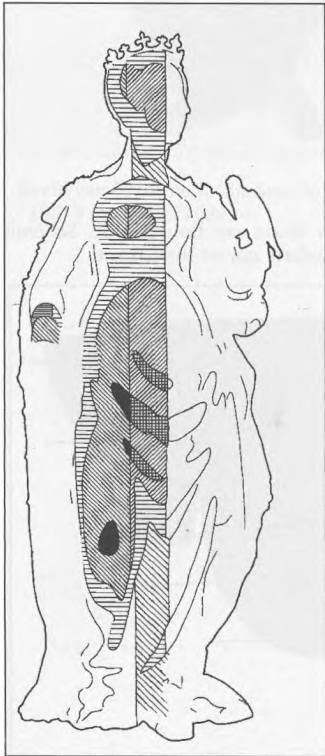

4. Beeld van Maximiliaan van Oostenrijk (H + kroon : 154, 5 cm). Linkerkant.

5. Beeld van Maximiliaan van Oostenrijk. Schema van de planken aan de bovenkant.

6. Beeld van Maria van Bourgondië
(H+ kroon : 154 cm). Voorzijde.

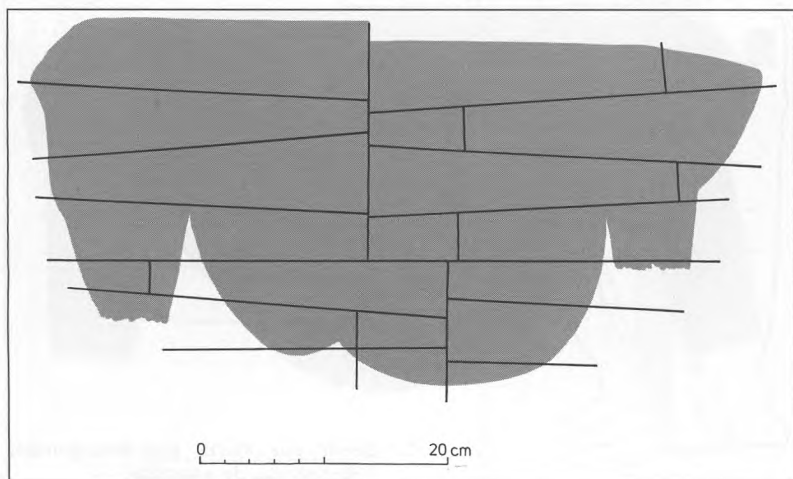

7. Beeld van Maria van Bourgondië.
Tekening van de voorzijde.

8. Beeld van Maria van Bourgondië.
Linkerkant.

9. Beeld van Maria van Bourgondië. Schema
van de planken aan de bovenkant.

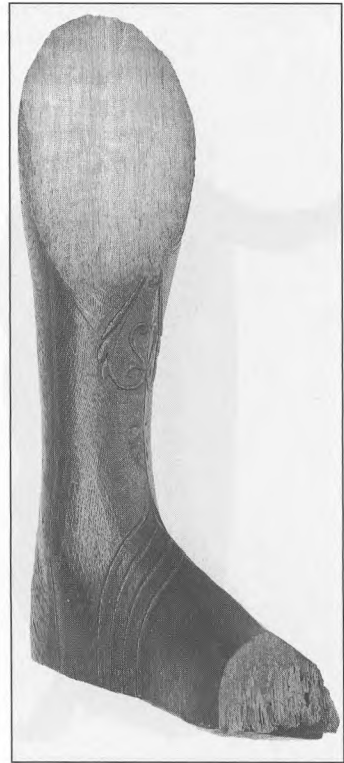

10. Beeld van Ferdinand van Aragon (H + kroon : 155, 5 cm). Voorzijde.

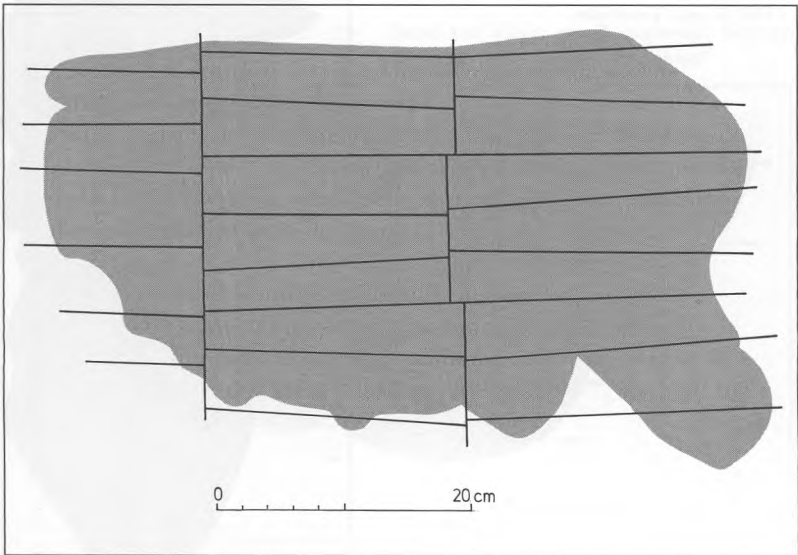

11. Beeld van Ferdinand van Aragon, beschadigd door een val op 6 jan. 1993; vóór de behandeling.

12. Beeld van Ferdinand van Aragon.
Afgebroken linkeronderbeen, met
duidelijk lijnvoeg.

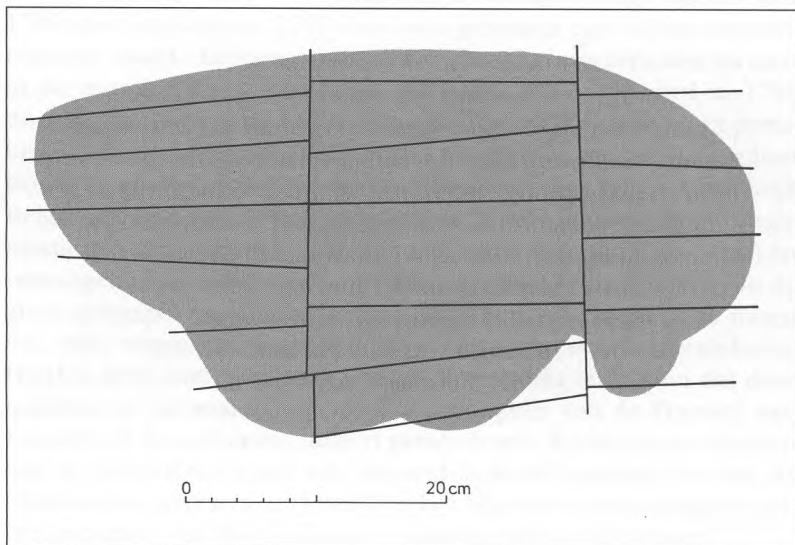
13. Beeld van Ferdinand van Aragon.
Schema van de planken aan de
bovenkant.

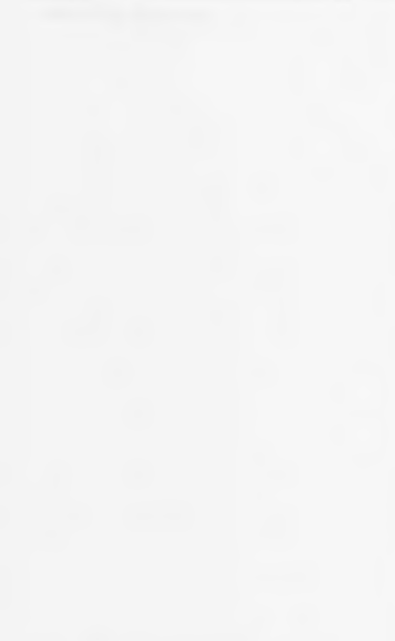

14. Beeld van Isabella van Castilië
(H + kroon : 152 cm). Rechterkant.

15. Beeld van Isabella van Castilië.
Schema van de planken aan de
bovenkant.

1. The first figure shows the distribution of the population in the year 1950.

2. The second figure shows the distribution of the population in the year 1960.

